

УДК 347.191.11(045)

Руденко В. В.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри «Фінанси і кредит»
Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Тернопільського національного економічного університету*

Rudenko V. V.
*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer of Department „Finance and Credit”
Vinnitsa Educational and Scientific Institute of Economics
Ternopil National Economic University*

КОРПОРАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ: СУТНІСТЬ І ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ

CORPORATIONS IN UKRAINE AND ABROAD: CONTENT AND PECULIAR FEATURES

Анотація. Дослідження присвячено розгляду сутності та характерних ознак поняття «корпорація» в Україні та за кордоном, що обумовлено розвитком глобалізаційних процесів та процесів євроінтеграції. Охарактеризовано зміст та специфіку функціонування корпорацій у англосаксонських країнах, країнах континентальної Європи та Східної Азії. Розглянуто підходи до визначення терміну «корпорація» у пострадянських країнах. Визначено, що корпорація є найефективнішою формою підприємницької діяльності практично у всіх державах світу та має низку беззаперечних переваг. Встановлено, що розвиток корпорацій в Україні, що враховує закордонні аспекти їх функціонування, сприятиме не тільки визначенню їх формального статусу та успішної адаптації до специфічних умов вітчизняного ринку, а й ефективному вирішенню як економічних, так і соціальних проблем у рамках корпорації і суспільства в цілому.

Ключові слова: корпорація, корпоративні відносини, корпоративне управління, корпоративна структура, юридична особа.

Вступ та постановка проблеми. У сучасних умовах необхідність дослідження корпорацій як найбільш ефективної форми організації бізнесу обумовлена необхідністю їх інтеграції у світове економічне співтовариство у зв'язку з процесами глобалізації світової економіки, що тривають, а також забезпечення інвестиційної привабливості корпорацій для інвесторів, створення ефективного механізму управління їхньою власністю та дотримання балансу інтересів усіх фінансово-зацікавлених осіб, які є власниками та/або беруть участь в управлінні корпораціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретико-прикладних засад функціонування корпорацій зробили вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема Н. Бакунова, О. Гудзь, І. Ігнат'єва, С. Каплін, Г. Кочетков, С. Кравченко, С. Купріянов, Е. Леонтьєва, І. Лукач, О. Макарова, О. Сиродоева, Т. Угаріна, А. Хімченко та ін. Однак необхідність подальших наукових розвідок обумовлюється тим, що, по-перше, ключові питання специфіки функціонування корпорацій в Україні та за кордоном досліджені різною мірою, по-друге, у тракту-

ванні сутності поняття «корпорація» існують різні підходи, по-третє, низка питань досліджена на рівні загальної постановки.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати мету дослідження, яка полягає в обґрунтуванні науково-теоретичних підходів до визначення сутності поняття «корпорація» у різних країнах світу та виокремлення характерних ознак їх функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Корпорація – це найважливіший інститут сучасної економіки. Проте, незважаючи на тривалу історію свого становлення і розвитку, поняття «корпорація» трактується неоднозначно. Проблема чіткості цієї дефініції має комплексний характер і перебуває на стику політики, економіки і права. Як зазначає А.М. Хімченко, частина науковців вважають, що термін «корпорація» походить від латинського «corporatio», що означає союз, товариство, об'єднання, спільнота, ціле, інші – що цей термін походить від латинського «corpus habere», що означає правовий статус юридичної особи, ще інші вважають, що корпорація не обов'язково є юридичною особою, проте однозначно є колективом (лат. «corporalis» – тілесний, речовий) [1, с. 81].

Існують кілька точок зору щодо того, коли з'явилися перші корпорації. Згідно з однією з них, найбільш поширеною, корпорації виникли порівняно недавно, у XIV–XVII ст.ст., і причиною тому стали економічні зміни: розвиток торгівлі, морської справи тощо. Зокрема, найстарішою корпорацією в світі вважається мідний рудник Stora Kopparberget, що знаходиться в місті Фалун (Швеція), який отримав статут від короля Магнуса Еріксона у 1347 році. Прихильники іншої точки зору стверджують, що витоки розвитку корпорацій необхідно шукати в Стародавньому Римі: громадяни, які зуміли створити державний лад, узгоджений з індивідуальною свободою, повинні були бути здатні до створення об'єднань. Зокрема, на підтвердження цієї думки С.В. Купріянов і С. Хейді зазначають, що джерелом виникнення корпорацій була система урядових позик у зв'язку з передачею збору непрямих податків на відкуп товариствам з певною внутрішньою організацією [2, с. 86].

Варто зазначити, що у різних країнах світу термін «корпорація» має різний зміст або відсутнє зовсім. Однак навіть у тих країнах, де корпорації визначені законодавчо, вони мають специфічну мету функціонування та відповідні характерні ознаки.

Так, у англосаксонських країнах (США, Канада, Велика Британія, Австралія, Нова Зеландія) поняття «корпорація» використовується достатньо широко, означаючи цілісність певного утворення та його можливість виступати учасником правовідносин. Ключовими учасниками корпоративних відносин у англосаксонських країнах є керуючі, директори, акціонери (в основному, інституціональні інвестори), держава, біржі, саморегульовані організації, консалтингові фірми, що надають консультаційні послуги корпораціям і акціонерам з питань корпоративного управління та голосування за дорученням. Причому, як зазначає Г.Б. Кочетков, державі відводиться другорядна роль, яка розглядається як небажаний елемент корпоративних відносин, – участь держави повинна бути мінімізована та обмежуватися встановленням однакових для всіх учасників ринку «правил гри» [3, с. 11-13].

У США під поняттям «корпорація» розуміється достатньо широке коло юридичних осіб. Серед корпорацій розрізняють: публічні корпорації (public) – органи державної та місцевої влади; напівпублічні корпорації (quasi-public) – метою створення яких є задоволення

суспільних потреб у сфері постачання газу, води, тепла, електроенергії, а також пасажирських і вантажних перевезень; підприємницькі корпорації (private, business of profit-making) – метою створення яких є отримання прибутку; невідприємницькі корпорації (non-profit) – метою створення яких є задоволення суспільних потреб у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, соціального захисту та забезпечення, а також благодійні фонди та релігійні організації. Відзначимо, що у США до корпорацій відносять лише приватні та публічні акціонерні товариства, різниця між якими визначається не за ознакою обсягу підприємницької діяльності, а за можливістю лістингу на фондовій біржі.

До ознак підприємницьких корпорацій у США, які найбільше підпадають під визначення поняття «корпорація», О.М. Сирєдова відносить: обмежена відповідальність учасників корпорації за її боргами; вільне відчуження власниками своїх корпоративних прав (за винятком закритих корпорацій); наявність централізованого управління, за якого управлінські функції виконують відокремлені від учасників корпорації органи; безстроковий період існування, тобто функціонування незалежно від складу її учасників; висока міра роздробленості пакету акцій корпорації [4, с. 21].

У Великій Британії поняття «корпорація» означає будь-яку юридичну особу, оскільки всі вони поділяються на єдиноосібні корпорації (corporation sole) та об'єднання осіб або асоційовані компанії (corporation aggregate). Корпорації, що мають на меті отримання прибутку, у Великій Британії називаються компаніями (company) та поділяються на публічні й приватні акціонерні товариства.

Характерними ознаками корпорацій у Великій Британії є, як зазначає О.О. Макарова, с: обмежена відповідальність учасників за зобов'язаннями корпорації; централізоване управління здійснюється особами, відмінними від учасників корпорації; висока інформаційна прозорість; перманентність діяльності корпорації незалежно від вибуття її членів [5, с. 4].

Під поняттям «корпорація» у країнах континентальної Європи (Німеччина, Франція, Австрія, Нідерланди, Швеція, Норвегія) розуміється певним чином організований колектив осіб і капіталів, що характеризується загальними груповими інтересами для здійснення будь-якої соціально корисної діяльності і наділений статусом юридичної особи. В Європі до корпоративних відносин включають такі основні групи суб'єктів: держава, акціонери, країн структури і організовані працівники. У більшості європейських держав в законах, які регулюють господарську діяльність, історично закріплено соціальне партнерство праці, капіталу та уряду. Правове становище членів корпорації в країнах Європи характеризується великою свободою і рівністю, інакше кажучи, воно базується на принципі співвідпорядкованості та співучасті в управлінні. Як вважає С.Ю. Каплін, в європейських країнах поняття корпорації в цілому ідентичне поняттю юридичної особи [6, с. 92].

Зокрема, у Німеччині поняття «корпорація» означає юридичну особу, яка є об'єднанням з чіткою вираженою самостійністю стосовно своїх учасників. Учасники корпорації наділяються певними правами та несуть певні зобов'язання стосовно як самої корпорації, так і один до одного. У Німеччині до корпорацій відносять акціонерні товариства (aktiengesellschaft), товариства неакціонерного типу, зокрема товариства з обмеженою відповідальністю (gesellschaft mit beschränkter Haftung), та інші організаційні об'єднання капіталів (kapitalgesellschaft). Саме в Німеччині виникла одна із найбільш вживаних в

бізнесі форм юридичної особи – товариство з обмеженою відповідальністю, що згодом розповсюдилася в світі і є невід’ємною частиною корпоративного права майже всіх цивілізованих країн (за рідким виключенням, наприклад Англії). Як зазначає І. Лукач, основні положення про товариства з обмеженою відповідальністю, які були закладені ще у 1892 р., діють і нині: основа діяльності такого товариства – це обмежена відповідальність його учасників поряд з відсутністю випуску акцій, а також специфічний порядок формування статутного капіталу; прийняття та виключення учасників: особливості припинення діяльності тощо [7, с. 44]. Усі товариства в Німеччині поділяються на персональні та капітальні. Головною відмінністю між ними є наявність юридичної особи в акціонерних товариствах, акціонерних командитах та товариствах з додатковою відповідальністю, а також відсутність у повних та командитних товариствах.

У законодавстві Франції поняття «корпорація» взагалі відсутнє, однак існує поняття комерційне товариство. Комерційний характер товариства визначається його формою та предметом. Однак у будь-якому розумінні комерційним є колективні товариства (*les sociétés en nom collectif*), прості командитні товариства (*les sociétés en commandite simple*), товариства з обмеженою відповідальністю (*les sociétés à responsabilité limitée*) та акціонерні товариства (*les sociétés par actions*) [7, с. 43].

У країнах Східної Азії корпорації утворилися в результаті впровадження на Схід американської моделі управління, в якій акціонери складають юридичну основу корпорації. Однак у поєднанні з сильною національною традицією організації життя суспільства вона породила особливий її різновид.

Функціонування корпорацій у східноазійських країнах базується на такому принципі: всі стратегічно важливі для держави види виробництва створюються і контролюються нею на початкових етапах становлення і розвитку. Держава засновує, а пізніше дає можливість приватизувати нові успішні корпорації. У країнах Східної Азії, як зазначає Г.Б. Кочетков, корпорація – це побудована на все тих же статусних відносинах самостійна частина суспільного життя, а не формальна сукупність господарських відносин [3, с. 18-21]. Ключовими учасниками корпоративних відносин є: кейрецу – корпорація та головний банк, що фундаментально пов’язані один з одним в економічний кластер, а також акціонери і держава. Держава відіграє одну із ключових ролей в управлінні східноазійськими корпораціями. Зокрема, у випадках кризового фінансового стану корпорацій, держава може мати офіційне і неофіційне представництво в Раді таких корпорацій, а також надавати їм фінансову підтримку.

У Японії існують дві організаційних форми корпорації – партнерства та акціонерні товариства. У партнерствах кількість власників обмежується законодавчо, а в акціонерних товариствах необмежена – капітал можливо збільшувати залученням нових учасників без згоди наявних. В Японії партнерства мають назву «*gomei geisha*» і «*goshi geisha*» (аналог товариств з обмеженою відповідальністю), а акціонерні товариства називаються «*kabushiki kaisha*». Акціонерні товариства поділяють на публічні «*jojo kaisha*» (пропонують свої акції за відкритою підпискою та випускають їх у вільний продаж на фондовий ринок) та приватні «*hijojo kaisha*» (акції яких обертаються поза організованим ринком).

Як зазначає О.Л. Леонтьєва, у корпорацій Японії нестандартні цілі та мотивація діяльності. Мета японських корпорацій – не максимізація прибутку та його розподіл пропорційно до внесків учасників, а зростання

вартості корпорації як організації та зміцнення позиції її керівництва [8, с. 11]. Характерними ознаками корпорацій у Японії, як зазначають Н.В. Бакунова і М.В. Мухаровський, є: залежність від банківського фінансування й контролю; незначна увага до прав міноритарних акціонерів; низька інформаційна прозорість; здійснення контролю за діяльністю корпорації Радою директорів, члени якої обираються з основного складу менеджерів залежно від стажу роботи [9, с. 48].

Щодо пострадянських країн, то трактування поняття «корпорація» у них значно різниться за змістом і законодавчим закріпленням.

Так, у Російській Федерації за прикладом країн континентальної Європи у 2014 році законодавчо встановлено, що корпоративними юридичними особами (корпораціями) є ті юридичні особи, засновники (учасники) яких володіють правом участі (членства) в них і формують їх вищий орган. До них віднесено: господарські товариства, селянські (фермерські) господарства, господарські партнерства, виробничі та споживчі кооперативи, громадські організації, асоціації (спілки), товариства власників нерухомості, козацькі товариства, внесені до державного реєстру козацьких товариств у Російській Федерації, а також громади корінних нечислених народів Російської Федерації [10].

У Республіці Білорусь термін «корпорація» законодавчо не визначений. Проте білоруські науковці, зокрема Т.А. Угаріна, розглядають корпорацію як складну форму інтегрального суб’єкта, оскільки в її структурі комбінуються і переплітаються більш прості форми організації суб’єктів економічних відносин [11]. До корпорацій, за такою точкою зору, належать виключно холдинги, фінансово-промислові групи, концерни, консорціуми, трести, синдикати, картелі тощо.

В Україні поняття «корпорація» у цивільному законодавстві відсутнє, однак міститься в законодавстві господарському. Відповідно до Господарського кодексу України, корпорацією визнається договірне об’єднання, що створене на основі складання виробничих, наукових та комерційних інтересів підприємств, що об’єдналися, із делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного із учасників органом управління корпорації [12].

Погоджуємося з С.С. Кравченком, який звертає увагу на те, що з наведеного в законодавстві визначення вбачається, що українська корпорація являє собою таку юридичну особу, учасниками якої є лише підприємства, а їхні права як членів корпорації мають договірну природу, оскільки засадничим для такого об’єднання є договір [13, с. 15]. Зважаючи на прагнення України до євроінтеграції в найближчому майбутньому необхідно внести зміни у вітчизняне законодавство щодо трактування терміну «корпорація», адже у більшості європейських держав дана дефініція вживається в ширшому розумінні.

Як свідчить проведене дослідження, корпорації розвиваються або ж знаходяться на стадії розвитку практично у всіх країнах світу. Вважаємо, що така ситуація обумовлена беззаперечними перевагами корпорації порівняно з іншими формами підприємницької діяльності, а саме: дає змогу найефективніше залучати капітал для реалізації своїх завдань; передбачає обмежену відповідальність її учасників (в основному в межах корпоративних прав); має здатність здобувати переваги з технологій масового виробництва у вигляді економії на витратах виробництва і на витратах збуту; забезпечує стабільність, надійність і довговічність функціонування, оскільки один учасник має право в будь-який момент вийти з її складу, а інший учасник – у будь-який момент увійти.

Висновки. Вивчення підходів до визначення поняття «корпорація» у різних країнах світу та специфіки їх функціонування призвело до таких висновків. По-перше, термін «корпорація» має різний зміст у національних правових системах або не використовується зовсім при визначенні форм юридичних осіб. По-друге, корпораціями у переважній більшості країн вважаються складні господарські системи, що являють собою об'єднання осіб

і фінансових ресурсів для досягнення комерційних цілей, організовані за принципом членства, учасники яких несуть обмежену відповідальність за зобов'язаннями всієї юридичної особи. По-третє, усім корпораціям властива особлива внутрішня структура, що складається з органів управління різної компетенції, які здійснюють відповідну діяльність і уповноважені діючою системою права на правотворчість.

Список використаних джерел:

1. Хімченко А.М. Щодо сутності поняття «корпорація» та її класифікації як економічної категорії / А.М. Хімченко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – 2013. – Випуск 24. – С. 80-85.
2. Куприянов С.В. Генезис сущности корпораций в мировой экономике / С.В. Куприянов, С. Хейди // Белгородский экономический вестник. – 2013. – № 3(71). – С. 85-92.
3. Кочетков Г.Б. Корпорация: американская модель / Г.Б. Кочетков, В.Б. Сулян. – СПб. : Питер, 2005. – 320 с.
4. Сыродоева О.Н. Акционерное право США и России (сравнительный анализ) / О.Н. Сыродоева. – М. : Издательство «Спарк», 1996. – 112 с.
5. Макарова О.А. Корпоративное право : учебник / О.А. Макарова. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 420 с.
6. Каплин С.Ю. Некоторые особенности моделей корпорации / С.Ю. Каплин // Правовая политика и правовая жизнь. – 2010. – №4. – С. 89-95.
7. Лукач І. Історія становлення корпоративного права в європейських країнах континентальної системи права / І. Лукач // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки. – 2012. – Вип. 91. – С. 42-45.
8. Леонтьева Е.Л. Японские корпорации и корпоративные группы. Эволюция институтов : монография / Е.Л. Леонтьева. – М. : ИМЭМО РАН, 2009. – 78 с.
9. Бакунова Н.В. «Корпорация», «корпоративное управление»: подходы к трактовке сущности категорий / Н.В. Бакунова, Н.В. Мухаровский // Вестник Омского университета. Серия «Экономика». – 2011. – № 3. – С. 46-51.
10. Гражданский кодекс Российской Федерации : часть I : Федеральный закон от 30.11.1994 г. № 51-ФЗ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ppt.ru/kodeks.phtml?kodeks=6>.
11. Угарина Т.А. Проблемы формирования корпоративных структур в рамках антикризисного механизма хозяйствования Республики Беларусь / Т.А. Угарина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bsu.by/Cache/pdf/475303.pdf>.
12. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
13. Кравченко С.С. Сутність корпоративних прав / С.С. Кравченко. – Адвокат. – 2009. – № 9(108). – С. 15-19.

Аннотация. Исследование посвящено рассмотрению сущности и характерных признаков понятия «корпорация» в Украине и за рубежом, что обусловлено развитием глобализационных процессов и процессов евроинтеграции. Охарактеризованы содержание и специфика функционирования корпораций в англосаксонских странах, странах континентальной Европы и Восточной Азии. Рассмотрены подходы к определению термина «корпорация» в постсоветских странах. Определено, что корпорация является самой эффективной формой предпринимательской деятельности практически во всех странах мира и имеет ряд неоспоримых преимуществ. Установлено, что развитие корпораций в Украине, учитывающее зарубежные аспекты их функционирования, будет способствовать не только определению их формального статуса и успешной адаптации к специфическим условиям отечественного рынка, но и эффективному решению как экономических, так и социальных проблем в рамках корпорации и общества в целом.

Ключевые слова: корпорация, корпоративные отношения, корпоративное управление, корпоративная структура, юридическое лицо.

Summary. The article considers the content and peculiar features of the concept «corporation» both in Ukraine and abroad, stipulated by the processes of globalization and European integration. The content and specifics of corporation functioning in Anglo-Saxon countries as well as in those of Central Europe and Eastern Asia is characterized. The approaches to defining the concept of «corporation» in the post-Soviet countries are surveyed. It is defined, that the corporation is the most effective form of entrepreneurship almost in all countries of the world and is in many ways an advantage. It is proved that the corporative development in Ukraine considering foreign aspects of functioning would have a positive impact on their formal status and successful adaptation to specific condition of the national market, as well as effective solution of numerous economic and societal problems both within the corporation and the society on the whole.

Key words: corporation, corporative relations, corporate management, corporate structure, a legal entity.